

Skats no izrādes "Idiots". No kreisās – Mudīte Šneidere, Olga Dreģe, Valentīns Skulme, Lilita Bērziņa un Sandra Volšteine, 1969

Reliģiski filosofiska oratorija vai pareizticīgo pseidoeksaltācija?

Ieva Struka

Īstenojot šo gadiem loloto ideju – publiskot Latvijas Valsts arhīvā atrodamo/atrasto Imanta Kalniņa partitūru Dailes teātra 1969. gada Fjodora Dostojevskā "Idiota" iestudējumam Pētera Pētersona režijā, kas uzskatāms par vienu no lielākajiem Latvijas teātra sasniegumiem un bija tik novatorisks savā estētikā, ka trāpīja mērķim, kura vēl nav, bet tika nogremdēts, klusu un nemanot novākts no teātra skatuves, – pārliecinājos, ka vēstures "objektivitāti" tik tiešām veido subjektīvu faktoru kopums.

Kad vācu materiālus grāmatai par Pētera Pētersona dzīvi un daiļradi, visi aptaujātie aculiecinieki Imanta Kalniņa mūzikai "Idiotam" piešķīra nepārvērtējamu nozīmi, nosaucot to par augstāko sasniegumu arī Kalniņa teātra mūzikā, ne tikai par konkrētās izrādes emocionālo un filosofisko asi un vertikāli, bez kuras nebūtu iespējama ne izrādes grēksūdzes esamība, ne Miškina lomas tēlotāju Valentīna Skulmes un Harija Liepiņa asociatīvi spēlētais Kristus ceļš cauri nomocītajai cilvēcei, izrādē – krievu tautai. Par mūziku runāja visi – Pētersons pats, Lilija Dzene, Anda Burtneice,

Foto no Gundegās Repšes personiskā arhīva

Silvija Radzobe, Ilmārs Blumbergs, Ausma Kantāne, Harijs Liepiņš, Imants Ziedonis, Uldis Pūcītis, Dina Kuple, bet audioierakstu vai nošu nebija nevienam no viņiem (kāpēc no sarunas tolaik atteicās komponists, neatceros, vien zinu, ka Pētersons bija viņam tautājis pēc notīm). Lai cik konkrētas asociācijas raisītos ar "Idiota" mūzikas mutvārdu aprakstu – reliģiski filosofiska oratorija, milzu grēksūdze, variācijas par pareizticīgo dziedājumiem, izmantojot Dāvida psalmu vārdus, ausis skanēja Česnokovs vai Bortņanskis, vai Raḥmaņinovs, bet ne Kalniņš. Grūti aprakstīt to sajūsmu, kad starp daudziem jo daudziem Valsts arhīvā atrodamajiem Dailes teātra sapulču, apspriežu, pavēļu un protokolu kalniem, savietotiem milzu mapēs, izslidēja aprakstītas nošu lapas un aiz nosaukumiem "Aina "Sveces"" vai "Ķīnas vāze" es sazīmēju nekur neatrodamos Kalniņa komponētos daudzbalssīgos dziedājumus...

Vēsture ir aizraujoša – tas bija 1995. gads, un līdz digitālajiem fotoaparātiem (nerunājot par atļaujām un tām nepieciešamo naudu) vai portatīvajiem datoriem studenta mugursomā vēl bija ejams ceļš dažu gadu garumā, tāpēc nākamajā reizē Valsts arhīvā ierados ar nošpāpīru un ķēros pie pārrakstīšanas, jūtoties apmēram tā, kā varētu būt jutušies mūki pārrakstītāji, toties Filoloģijas fakultātes pasniedzēji bakalaura darbā droši vien pirmoreiz līdzās rakstītam tekstam lasīja arī nošu rakstu. Unikālu, vēsturisku, šķietami zudušu un patiešām... bezgala skaistu.

2000. gadā, gatavojot atmiņu krājumu "Runcis", satikos ar Imantu Kalniņu, kurš par mūziku "Idiotam" runāja, manuprāt, nepelnīti piezemēti: "Idiotā" bija citāda mūzika – psalmi ar Dāvida dziesmu tekstiem, daudz korāļu, monologi, uz kuriem Pētersons būvēja atmosfēru un emocionālo vidi, krievisko pseidoeksaltāciju, un manā izpratnē tā piemīt visam, kas saistīts ar šo laiku un sabiedrību" ("Jumava", 2000, 209. lpp.).

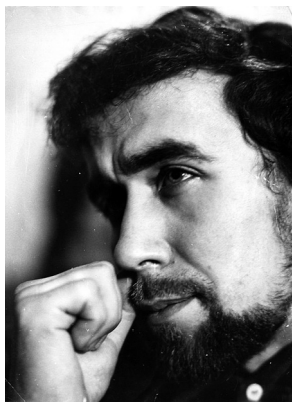
Grāmatā par Pētersonu notīm vietas īsti nebija. Vēl daži gadi, un neviens vairs neatcerēsies, ka bija tāda izrāde, tāpēc paldies "Mūzikas Saulei" par iespēju izvilkt šīs notis dienasgaismā. Vērtējiet paši. Visu pārējo par izrādi "Idiots" labāk lasīt grāmatā.

NO IEVAS STRUKAS (ZOLES) GRĀMATAS "PĒTERIS PĒTERSONS" (JUMAVA, 2000)

PAR IMANTA KALNIŅA MŪZIKU

"Lai arī izrādē ir konkrēti izstrādātas tēlu savstarpējās attiecības, izrādi nevar nosaukt par psiholoģisku studiju. Ja tajā tik milzīga loma nebūtu Imanta Kalniņa komponētajai kora mūzikai, "Idiots" būtu bijis klasisks traģēdijas iestudējums (...). Pētersona režijas princips nav attēlot reālo dzīvi, viņš izrādi veido pēc teātra likumiem, izvīzot sev uzdevumu radīt un izteikt jaunu realitāti. .. Imanta Kalniņa komponētā mūzika ir patstāvīgs tēls, kas rada emocijas – izmisuma, visvarena spēka klātbūtnes sajūtu. .. Skatuves filosofija, vispārīgums izaug no mūzikas, mūzika rodas kā Miškina iekšējās atklāsmes izteicēja. Mūzika iedarbojas uz izpildītāju zemapziņu, jo ar muzikālo skanējumu vien tika panākta daudzbalssība, nepieciešamība ieklausīties otrā, ansambļa izjūta. Turklāt mūzikas varenība un svētvinīgums deva citas – teātra piedāvātas realitātes iespaidu.

Mūzikas svinīgums piešķir neikdienišķuma sajūtu, lūgšanas izaugsme no čuksta līdz varenam četrbalsu korim radīja iekšēju tiekšanos uz augšu, apskaidrotības izjūtu. Mūzikas varenība, saplūstot kopā ar masām, t. i. cilvēces tēlu uz skatuves, aptvēra arī zāli, likdama sevi izjust kā šīs sabiedrības daļu. .. Izvēloties psalmiem tekstus no Dāvida dziesmām, Pētersons piemēroja to skanējumu situācijai – tā ainā "Ķīnas vāze" kora tekstos skan agresija, bet ainā "Sveces" – brīdinājums tam, ka Rogožina dvēselē ir bezdibenis, kas apdraud ķnazu. .. Līdzība

IDIOTS. Brīnums

Imants Kalniņš

Soprani

Mos-tai-ties, sta-bu-les un kok-les, ar au-sek-li es mo-di-šos, jo ta-va žē-las-tī-ba ir lie-la līdz pat

5 de-be-sīm un ta-va pa-tie-sī-ba līdz aug-stiem pa-de-be-siem lai ta-vi mī-lie-top

9 at-sva-bi-nā-ti, at-pes-tī-caur sa-vu la-bo-ro-ku un pa-klau-si-ma-ni!

IDIOTS. Ķīnas vāze

Imants Kalniņš

SOPRANO
ALTO

Ap-žē-lo-jies par ma-ni, ak Dievs Jo cil-vē-ki ma-ni grib ap-rit.

TENOR
BASS

7

Cau-ru die-nu pre-ti-nieks ma-ni ap-bē-di-na pre-ti-nieks ma-ni ap-bē-di-na Ma-ni ie-naid-

13

nie-ki cau-ru die-nu grib ma-ni ap-rit Jo dau-dzi ir, kas ma-nim pre-tī stāv lep-nī-bā

19

jo dau-dzi ir kas ma-nim pre-tī stāv lep-nī-bā. Bai-lu die-nā es uz Te-vi pa-lau-jos!

26

Cau-ru die-nu tie pār-gro-za ma-nus vār-dus.

Vi-sas vi-tu do-mas pret ma-ni ir uz ļau-nu

31

Tie tu-ras ko-pā un glūn tie ap-sar-gā ma-nas pē-das It kā kas pēc ma-nas dvē-se-les tī-

39

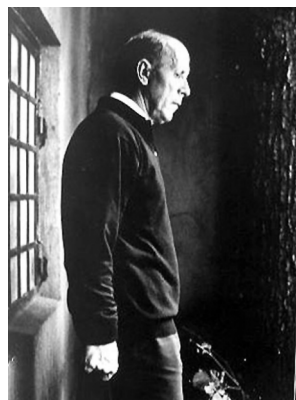
-ko Vai tad ar tī-du ne-tais-nī-bu iz-glāb-sies gāz-ze-mē, ak Dievs

44

gāz-ze-mē, ak Dievs Tos ļau-dis iekš-dus-mī-bas

ar pareizticīgo dziedājumiem radīja milzu baznīcas efektu, un, iespējams, šodien šādu izrādi vajadzētu iestudēt katedrālē. .. Pētersons, aktieri un kritika šo I. Kalniņa mūziku uzskata par viņa veiksmīgāko darbu teātrī.

PAR KURTA FRIDRIHSONA SCENOGRĀFIJU

Atteikšanās no reālās dzīves attēlojuma saskatāma arī scenogrāfijā. Kurta Frīdrihsona uzdevums – neizmantojot sadzīves detaļas, radīt ilūziju par vidi, kur notiek darbība. Ar kādas detaļas palīdzību ļaut aktiera un skatītāja fantāzijai izveidot plašumu, atbrīvojot no liekā.

Ierosmes šādas telpas izveidei vispirms tiek meklētas Ieņingradā. P. Pētersons kopā ar K. Frīdrihsonu izstaiģā Dostojevska vietas – Frīdrihsons skicē fasādes, lieveņus, pagalmus. ..

Rezultātā skatuves fonā redzamas vieglā puslokā izliktas 12 durvis. Priekšmetisko vidi rada cilindriski šķelti, izlikti veidojumi – galds, soliņš, krēsls – viss darināts ģeometriski pareizi un skaidri, veidojot ietvaru Pētersona radītajai “dzīvajai gleznai”. Vieglie stieplu rāmji apvilkti ar baltu, perforētu materiālu, perfokartes – ar kādas nezināmas rokas iekodētu informāciju, kosmisku enerģiju, kas gaismas spēlēm palīdz radīt bezgalības iespaidu. Stari, kas izgaismo caurumoto virsmu, nāk it kā no saules un šķietami veido to gaismas rotaļu, kas katedrālē ietiek ar vitražas lauztiem saules stariem. .. Pēc piecpadsmit gadiem scenogrāfs Ilmārs Blumbergs to nosauks par modernās scenogrāfijas stūrakmeni, kad scenogrāfijas uzdevums ir dot ietvaru domai. .. Dekorācija, ko šobrīd vērtē kā novatorisku, 1969. gadā izraisa skandālu. 🌟

IDIOTS. Dāvīda dziesma

Imants Kalniņš

SOPRANO
ALTO

TENOR
BASS

Kal - ni ne-sīs tiem ļau - dīm mie - ru ir pa-kal-ni caur tais-ni-bu

5 Kal - ni ne-sīs tiem ļau-dīm mie - ru ir pa-kal-ni caur tais-ni-bu

11 Viņš pa - li-dzēs na-ba-ga bēr-niem
Viņš ne - sīs tie - su bē - du ļau-dīm

16 Viņš no - lai - dī - sies kā
Viņš ne - sīs tie - su bē - du ļau - dīm

21 lie - tus uz zā - li, kā lā - ses, kas ze - mi sla - ci - na kas
Viņš no - lai - dī - sies kā lie - tus uz

26 ze - mi sla - ci - na
zā - li, kā ra - sa, kas ze -mi sla - ci - na Vi - ņa lai - kā zie - dēs

30 un liels miers, tie - kams mē - ne - ša vairs ne - būs
tais - nais

32 Viņš val - dīs no jū - ras līdz jū - rai No tās lie - lās u - pes līdz ze - mes ga - lam

35 Vi - ņa priek - sā lo - cī - sies, kas tuks - ne - sī dzi - vo un vi - ņa ie - naid - nie - ki lai - zis piš - lus

39 Kē - ni - ņi no Tar - šī - sas, no tām sa - lām at - ne - sīs mes - lus A - rā - bi - jas un Se - bas

43 kē - ni - ņi at - ne - sīs dā - va - nas Jo Viņš iz - glābs to bē - dī - go - kas sauc

47 un to na - ba - gu, kam pa - li - ga na - vaid
Viņš ap - zē - lo - sies par na - ba gu - un

50 un bē - di - go dvē - se - li Viņš iz - glābs Viņš at - sva - bi - nās vi - ņu
bē - di - go

54 dvē - se - les no vil - tī - bas un va - ras dar - ba

58 un vi - ņu a - si - nis būs dār - gas Vi - ņa a - cīs un vi - ņu

62 a - si - nis būs dār - gas

65 Vi - ņa a - cīs